

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Francisci De Oviedo Madritani, Societatis Iesv,
Theologiæ Professoris, Cursus Philosophicus**

Oviedo, Francisco de

Lvgdvni, M.DC.LI.

Controversia XI. De causa finali & exemplari.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95503](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95503)

specificationem actuum, & Deus indiuiduationem horum determinet. Communis est dicendi modus, voluntatem determinare se quoad specificationem, hoc est, non quoad rationem aliquam communem; hac enim incomprehensibilis est à singularibus distincta; sed ad hunc vel illum actum amoris, sub horum tantum disfunctione, quatenus distinguuntur ab actibus odij, ad quos non producendos voluntas est iam determinata, & hac determinatione præmissa Deum decernere inter illos actus amoris, ad quos voluntas erat indifferens, hanc præ aliis & in hoc sensu dici, Deum determinare indiuiduationem, & voluntati tribui speciei determinationem.

47 Hic philosophandi modus grauissimus, ac penè insolubilem continet difficultatem; quam expendo. Antequam Deus videat voluntatem determinatam per productionem huius numero actus amoris, nihil potest videre, in quo cognoscatur esse determinatam ad hos actus indiuiduos amoris sub disfunctione, potius quam ad actus odij, sed omnino Deus illam videt indifferentem ad actus amoris, & odij ergo non potest prævideri determinatio voluntatis quoad speciem, & ex hac prævisione determinare Deum indiuiduationem actus. Consequentia est legitima, antecedens probat. Deus non potest videre determinationem quoad specificationem voluntatis in ipsamet voluntate, neque aliquo principio præcedentem ipsam determinationem actuum; neque in ipsis actibus: ergo nullo modo. Probat priorem partem antecedentis; quidquid præcedit actum, est indifferens ad actus amoris & odij, & ad actus omnes amoris; & ad omissionem omnium: ergo in nullo præcedente tales actus, potest determinatio ad illos cognosci. Antecedens latè probatum est, & admittunt omnes non prædeterminantes, & adhuc illud isti negare absolute non audent. Consequentia est legitima; quidquid enim æquè est indifferens ad diuersa extrema, non magis ex se inclinatur ad vnum, quàm ad aliud. Secundam partem antecedentis probat: determinatio non potest videri in ipsis actibus amoris, vt iam productis; quia non possunt videri, vt producti, nisi determinati, nihil enim est vagè, neque sub disfunctione productum. Neque omnes vni-quam possunt videri producti; quia in illo priori præcedente determinationem indiuidui, nullus est productus, & in signo posteriori vnus tantum est producendus. Non in illis, vt possibilibus, quia æquè sunt possibiles actus amoris, & actus odij; nullus enim illorum ex se repugnat, & voluntas ex se potens est omnes producere: ergo neque in ipsis actibus, neque in principio illorum potest Deus videre determinationem voluntatis, quoad specificationem, quovsq; illam videat quoad indiuiduationem per productionem huius numero actus determinatam.

48 Hæc difficultatis quemcumque supradictam tenentem viam, maxime operè anget. Quapropter laxiorem aliam, & faciliorem tento, quam apud Soar reperiō sect. 4. citata n. 35. Affero, non prævidere Deum voluntatem determinatam quoad specificationem, antequam illam quoad indiuiduationem determinet; neque illam determinare quoad indiuiduationem hanc huius tantum speciei, exercendam independentem à sua voluntate; sed ante omnem determinationem voluntatis per præparationem concursus ad hunc numero actum amoris, & non alium; & ad hunc numero actum odij, & non alium, illam determinari; vt ex suppositione, quod sit amatura hunc numero actum amoris, quem tantum intra hanc speciem elicere potest, eliciat; & ex suppositione, quod sit odio habitura, hoc tantum eliciat numero odium, quod tantum producere valeat. An verò amorem, vel odium productura sit, penes illius voluntatem remanet, Deus enim per assistentiam suæ omnipotentia reliquit illam indifferentiam ad actum amoris A, & actum odij B, producendos vel omittendos, ad alios verò neque potentem completè illam conditum.

49 Hac ratione rectè intelligitur quomodo Deus adhuc non sit causa per se, vt sit potius hoc numero peccatum, quam illud: sed tantum per accidens, quatenus non constituit voluntatem liberam ad producendum aliud ab isto distinctum. Quo modo Deus determinat quoad indiuiduationem, & non quoad specificationem, etiam si, quando Deus determinat quoad indiuiduationem, non supponatur determinatio, quoad specificationem, quia non determinat quoad vnā indiuiduationem; sed ad duas diuersarum specierum; inter quas voluntas per productionem

Franc. de Guiedo, Philosoph. Tom. 1.

actus secundi, se determinat ad hanc huius speciei: & dicimus, se quoad speciem determinare.

Ex hac doctrina inferitur iuxta dicta, non prius se determinare voluntatem quoad speciem, & postea illam Deum determinare quoad indiuiduationem; sed è contra, prius determinari quoad indiuiduationem non absolute, sed ex suppositione, quod velit actum talis speciei elicere, & ad indiuiduum illius speciei, non absolute, sed ex prædicta suppositione. Inferitur similiter, hanc determinationem quoad indiuiduationem, quam Deus exhibet, esse antecedentem ad omnem determinationem voluntatis. Si quidem nullam supponit, & nullo modo lædere libertatem; quia non est absoluta; sed ex suppositione, quod voluntas velit operari intra hanc speciem, & illam relinquit indifferentem, vt amet, vel non amet, seu odio habeat. Infero vltimò, prædicto modo non per se, sed per accidens Deum posse determinare quoad speciem, & quoad indiuiduum, semper dependenter à voluntate libere volente illud producere, non solum inter species diuersas peccati ad grauiorem speciem peccati, sed etiam inter duplicem speciem alteram peccati, alteram virtutis, ad speciem peccati. Ratio est clara; quia posita cogitatione alliciente ad amorem Dei, & posita alia cogitatione inclinante ad odium Dei, ex vi quarum voluntas potest amare, vel odio habere, seu ab vtroque actu cessare: potest Deus pro sua libertate negare generalem concursum causæ primæ ad amorem, & illum offerre ad odium: quo voluntas erit libera ad odio habendum, vel non habendum; & impotens amorem elicere, & consequenter ex vi concursus causæ primæ, licet sit indifferens inter odium, & non odium, determinata erit inter odium, & amorem. Nam ex suppositione, quod sit elicitura amor, vel odium, cum non possit amorem producere, necessariò tenetur in odium prorumpere, neque idè Deum illam determinat ad peccandum, cum illi relinquit indifferentiam, vt possit elicere, & non elicere actum odij.

CONTROVERSIA XI. De causa finali, & exemplari.

NILVM est agens, quantumvis rationis expers, cuius operationibus non sit à natura finis præfixus, in quem tendunt, & ordinantur; lapis enim semper grauitat, vt destinatum finem, proprium videlicet centrum acquirit; leuia corpora eodem imperu sursum euolant, nulli que patiuntur obstaculis detineri, ne proprio careant centro, in quod suum rapidissimum motum dirigunt. Si in hunc sensum finalis causa vsurpetur, nullos habet suæ latitudinis terminos. Idè non de fine secundum hanc acceptionem nobis est disputatio constituenda; sed de fine, seu causa finali, quæ per sui representationem mouet principium cognoscitivum, & appetitivum, illudque ad sui amorem rapit, & ad sui prosecutionem inclinatur, atque determinatur.

PUNCTVM PRIMVM.

Quid, & quonplex sit finis?

Definita fuit à Philosopho causa finalis, desumpta in sensu à nobis explicato, in 2. lib. cap. 3. text. 39. his verbis, *id cuius gratia, vt deambulandi sanitas*. Clarius 2. Metaph. text. 8. inquit idem Arist. *Finis est, cuius gratia cetera sunt*. Sibi semper constans, lib. 1. de generat. text. 55. postquam dixerat agens ad causam efficientem spectare, de fine annectit. *Cuius autem gratia cetera sunt, actiua non est*: ac si diceret, finalis causa vtens definitione loco definiti, non est actiua. Eodem modo loquitur text. 80. & lib. 1. & hic cap. 7. quibus locis innuitur finem propter se amari, & omnia propter ipsum. Ex his Philosophi locis desumpta est definitio, quæ vulgo circumfertur: *Finis est, cuius gratia cetera sunt*; ipse verò nullius gratia. Posterior definitionis pars prioris est explicatio: si enim omnia sunt propter finem, certum est ipsum

ipsum non fieri propter aliud, alias finis ipse, & omnia, quæ propter finem fiunt, fierent propter illud aliud, cuius gratia fieret finis. Ad hanc definitionem percipiendam scire debes, dupliciter posse aliquid amari. Primum propter bonitatem, quam in se habet, quia in se est honesta, vel delectabilis amanti, in cuius amorem, seu prosecutionem tendit voluntas; neque hanc bonitatem propter aliam; sed propter se ipsam amatur. Secundò potest aliud amari, non propter bonitatem, quam in se habet. Ibi sistendos; sed propter quam habet ad aliam bonitatem acquirendam: ita ut non quiescat voluntas in prosecutione illius: sed ex illa gradum faciat ad aliam bonitatem obtinendam. Vulgare, aptumque exemplum huius doctrinæ est sanitas, & venæ scissio: sanitas propter se ipsam amatur, quia ipsa propter se grata est, & iucunda illam intendenti: scissio venæ non propter se ipsam amatur, ipsa enim in se plurimum difficultatis, & horrois habet, & in se potius est iniusta voluntati: amatur tamen propter sanitatem acquirendam, ad quam ordinatur, & in qua sistit voluntatis desiderium, & non in venæ scissione. Sanitas ergo, quæ propter se amatur, & in cuius prosecutione quiescit animus, dicitur finis, seu finalis causa: scissio venæ, & reliqua, quæ propter sanitatem acquirendam amantur, non habent rationem finis: sed sunt media ad finem obtinendum. Finis amor intentio dicitur, mediorumque appellatur electio: de quibus actibus, & de eorum obiectis formalibus, de eorundem distinctione, vel identitate latè disputo Cont. 10. de anima, ubi plura de hac re inuenies.

2 Finis diuiditur in finem cuius, & finem cui: Finis cuius est illud bonum, quod amatur: finis cui est suppositum illud, cui bonum, amamus. Amo ego pecunias Petro, pecunias dicuntur finis cuius, & Petrus dicitur finis cui: quia illi ego pecunias amo. Ex his intulit Gabr. in 2. dist. 1. quæst. 5. art. 1. not. 1. Finem cuius propriè non subire rationem finis, quia non amatur propter ipsum: sed propter finem cui: quod autem amatur ut alij conueniens, videtur, non propter se amari, sed propter illud aliud, quod habet rationem finis. Ideò enim media, non habent finis naturam, quia non propter ipsa, sed propter finem amantur. Gabrielem impugnat alter noster Gabr. Vasquez quæst. 12. disp. 2. & P. Soar. tom. 1. Metaph. disp. 23. & ferè omnes, qui de hac re agunt. Quia, licet finis cuius ametur, ut conueniens alij, non amatur propter aliud bonum acquirendum: ille enim est vltimum bonum, quod intendit amans, non enim respicitur, ut conducens ad aliud acquirendum: sed ut id, quod vltimò acquiri intenditur, & illud ut acquirendum fini cui mouet ad sui amorem, & ad electionem mediorum. Media verò non respiciuntur tanquam id, in cuius acquisitione quiescit amans. Postquam enim finis cui media obtinuerit, restat aliud principalius amatum obtinendum, quod propriè est finis, & dicitur finis cuius. Hac ratione doctè asseruit Soar, neque finem cuius, neque finem cui, seorsim sumptum integrum constituere finem: sed hunc constari ex utroque, quod egregiè sanè dictum est: non enim moueor ego ad venæ scissionem, & potionem amaram sumendam propter me tantum, quia si mihi scissionem venæ, & potionem amaram non eligerem, sanitate carenti illam non concupirem ex mei amore, neque moueor tantum sanitate: quorsum enim propter sanitatem præcisè, & non ut mihi formaliter acquirendam, proprium sanguinem effunderem, & pharmaci amore me totum angerem? Moueor ergo propter me, tanquam propter finem cui, & propter sanitatem tanquam propter finem cuius, & propter sanitatem mihi acquirendam (in quo complexo includitur finis cuius, & finis cui) tanquam propter finem adæquatum.

3 Finis cuius, sæpè sæpius est res supposito distincta à fine cui, per aliquam actionem illi coniungendam. Exempli gratia: amo ego pecunias Petro, à quo realiter distinguor, & ad quem nullum ex se ordinem habent: ac proinde aliqua actione ab illo comparande sunt, ut ad ipsum pertineant. Hinc ortum duxit alia distinctio finis cuius in finem qui, & finem quo: finis qui dicitur bonum comparandum, sicuti pecunia: finis quo est actio, qua tale bonum comparatur, sicuti possessio pecuniarum. Volunt nonnulli totam rationem formalem in fine quo constituere, quia id, quod ego intendo est coniunctio boni mecum, verbi gratia, coniungere mihi pecunias, mediâ possessione, vel coniungere mihi Deum mediâ visione: non verò pecunias, neque Deum. Quia cum ego Deum, seu pecunias mihi concupi-

sco, non intendo Deum, aut pecunias efficere. Melius tamen communis sententia docet, finem adæquatum includere finem cui, qui, & quo. Non enim id tantum quod efficere intendo finis est: sed id, quod intendo possidere, & cuius bonitate moueor. Cum autem intendo Deum mihi coniungere, moueor non bonitate possessionis præcisè, ut distinctè à bonitate boni possidendi; sed bonitate ipsa formali ex qua refunditur bonitas in ipsam possessionem. Ideo enim possessio Dei bona est, quia Deus bonus est: Moueor ergo bonitate Dei, ad Deum possidendum, & ita bonitas ipsa Dei, quæ est finis qui, propriissimè rationem formalem finis habet, quia id, quod mouet formaliter ad intentionem, formaliter ad finem spectat: sed finis qui mouet formaliter ad intentionem: ergo non solum finis quo, sed etiam finis qui ad rationem cause finalis spectat.

Vltimò solet finis diuidi in finem vltimum, & non vltimum, seu intermedium. Finis vltimus est ille, qui propriè dicitur finis, cuius gratia cetera fiunt, ipse verò nullius gratia. Finis non vltimus; sed intermedius est ille, qui licet fiat gratia alterius, alia tamen fiunt propter ipsum. Exemplum rem explicat: intendo ego alloqui amicum, quia illius alloquutio mihi est grata, & iucunda: ex hoc fine decerno conducere equum; postea ex voluntate conducendi equum pecunias mutuas peto, ut equi domino solvam: alloquutio amici est finis vltimus, quia omnia propter ipsam intenduntur, & ipsa non propter aliud: Conductio equi est finis non vltimus respectu petitionis pecuniarum: finis, quia pecunias petuntur propter conductionem equi, non vltimus, quia conductione amatur propter alloquutionem amici. Hæc finis diuisio vniuoca non est. Finis enim intermedius propriè non est finis, de cuius essentia est non intendi propter aliud, & omnia vltimò amari propter ipsum: Conductio verò equi amatur propter alloquutionem amici: & pecuniarum petitio non vltimò propter conductionem equi, sed propter amici alloquutionem intenditur.

Vltimò nota, eandem entitatem esse posse finem vltimum respectu huius intentionis, & respectu illius rationem mediæ habere. Possum enim alloquutionem amici efficaciter amare propter bonitatem ipsius respectu cuius actus alloquutio amici rationem finis habet. Possum item per alium actum amare alloquutionem amici, ut illius voluntatem alliciam, ad munus aliquod mihi conferendum: respectu cuius alloquutio amici, non rationem finis: sed mediæ induent.

PUNCTVM II.

An cognitio finis sit formalis ratio finis, vel tantum conditio?

Vulgare proloquium est inter Philosophos: nihil vultum, quin præcognitum, & voluntatem non ferri in incognitum, quia ex se est potentia circa, indigens illuminatione intellectus, quæ præuiâ possit tendere in obiectum, quod ex vi illuminationis representatur. Habemus ergo ex communi sententia, voluntatem non posse naturaliter amare obiectum, quod prius intellectus non cognouit: & cognitionem requiri naturaliter ad amorem: an verò supernaturaliter possit hic exerceri sine illa, disputo Contr. 7. de anima punct. 3. ubi affirmatiue concludo. Hoc posito difficultas est: quomodo voluntas pertineat ad finem: an ut formalis ratio finis, in qua sita sit virtus causatiua finalis: an ut conditio applicans bonitatem finis, illiusque virtutem causatiuam, ut suam exerceat causali-tatem?

Dicendum est, cognitionem non esse rationem formalem cause finalis, sed tantum conditionem, & applicationem virtutis causatiue in genere cause formalis. Ita P. Vasquez 1. 2. cap. 2. P. Soar. in Met. disp. 23. sect. 9. à quibus in hac re nullus non absurdè discedet. Ratio à priori perspicua est. Ratio formalis est, quæ trahit, & mouet voluntatem ad sui amorem, & ad electionem mediorum: sed id, quod trahit ad sui amorem est bonitas, quæ ex vi cognitionis apparet, & non cognitio: ergo ratio formalis finis est bonitas, quæ attingitur per cognitionem, & non cognitio. Confirmatur: id mouet voluntatem ad sui amorem, quod ego intendo acquirere: sed quod intendo acquirere, non est cognitio obiecti, sed ipsum obiectum.

PUNCTUM III.

De causa exemplari.

obiectum: ergo id quod mouet voluntatem, non est cognitio obiecti, sed ipsum obiectum cognitum: ergo id, quod habet virtutem mouendi voluntatem, est bonitas obiecti, & non cognitio: ergo non hæc, sed illa habet virtutem causandi in genere causæ formalis: quæ non distinguitur à virtute mouendi voluntatem ad amorem obiecti, quod intendendo acquirere. Me non intendere cognitionem obiecti cogniti, sed ipsum obiectum cognitum bonum, patet in agro, qui morbo oppressus, nusquam ambit cognitionem sanitatis, quam iam habet, neque ex illius desiderio pharmacum selle plenum exhaustis, sed ex intentione sanitatis, quam audissimè exoptat, illius cognitione contempta.

3 Ceterum, cognitionem ipsam reflexè cognitam per aliam cognitionem posse habere rationem formalem finis intenti, & tanquam finem hanc de facto sæpè obtineri, nemo dubitat. Quia ipsa cognitio in se bonitatem habet, ratione cuius potest intendi à voluntate, si ex vi alius cognitionis representetur. In quo casu cognitio reflexa, quæ est propositio alius directæ cognitionis, se habebit vt conditio, & cognitio directæ erit ratio formaliter amata, quæ virtutem habebit mouendi voluntatem ad sui amorè, & ad executionem mediourum conducentium ad illam cognitionem obtinendam. Exempli gratia: cognosco in via visionem beatam mihi bonam esse, & eam mihi concupisco, & ex illius amore piè religioseque viuo ad illam obtinendam. Visio beata tunc se habet respectu huius intentionis, & amoris illam obtinendi, vt causa finalis, & vt formalis virtus causandi in genere causæ finalis: & cognitio reflexa se habet, vt conditio, respectu huius intentionis, sicuti eadem visio se habet respectu amoris, quo Beatus Deum amat cognitum per ipsam visionem beatificam.

4 Ex hoc infero, propositionem hanc: *obiectum bonum, vt cognitum est causa finalis*, non sine distinctione concedendam esse. Illud enim *vt*, duplicem sensum habet: aliquando reduplicat rationem formalem, & virtutem formaliter causatiuam, vt cum dicimus *homo*, vt intellectus demonstratorem efficit, in quo sensu propositio prædicta falsa est: aliquando eadem particula tantum reduplicat conditionem super virtutem causatiuam, vt cum dicimus *ignis*, vt applicatus calefacit, & in hoc sensu propositio prædicta absque formidine concedenda est. Neque refert, quod dicatur intellectus mouere, aut impellere voluntatem, quia loquutio hæc non significat intellectum propriè causam impellentem, mouentem, aut causantem finaliter actum voluntatis, sed esse causam applicantem virtutem, à qua tanquam à causa finali, procedit amor: sicuti dicitur homo domum comburere ex eo tantum, quod applicet ignem domum comburentem.

5 Obiicit. Cognitionis finis se habet veluti existentia bonitatis finis, seu causæ finalis, sed existentia causæ, & virtutis causatiuæ se tenent ex parte virtutis formalis, & non solum se habet vt conditio, vt patet in existentia ignis, quæ non est conditio, sed virtus formalis, à qua procedit calefactio: ergo cognitio finalis causæ se habet, tanquam virtus formalis respectu causalitatis producentis à fine, & non solum vt conditio. Respondent ferè omnes, cognitionem non esse existentiam virtutis causatiuæ in genere causæ finalis: sed tantum conditionem, quæ solutio non omnino difficultate caret: quia finis, vt causer debet habere existentiam, non physicam, sed obiectiuam. Existentiæ autem obiectiuæ est cognitio, per quam formaliter bonitas est obiectiuè in intellectu. Aliter ego respondeo, admittendo maiorem propositionem, videlicet cognitionem se habere instar existentie respectu causæ finalis: ex vi cuius existentia finis existit eo modo, quo debet existere ad causandum, & hac maiori omiſſa, distinguo minorem: existentia causæ se tenet ex parte virtutis causatiuæ quando existentia identificatur cum virtute, concedo: quando existentia realiter distinguitur ab illa, nego. Ideo enim dico ego existentiam ignis esse rationem formaliter productiuam caloris, quia non distinguo realiter existentiam ignis ab ipso igne, quam si distinguerem, dicerem esse tantum conditionem. Deinde nego consequentiam, quia cognitio bonitatis, seu causæ finalis, etiam si illius existentia intentionalis sit, non identificatur cum ipsa bonitate: cognitio enim, quæ bonitatem finis attingit, non suprà se ipsam reflectit: sed in aliud obiectum à se saltem negatiuè distinctum fertur.

1 Exemplaris causa finali affinis est valdè, vtrique enim intentionaliter, & media sui cognitione insluit in effectum. Disputat de exemplari satis eruditè noster Soar in Metaph. disput. 25. sect. 1. ex illo breuiter selectiora dabo, & omnia, quæ spectant ad huius causæ perfectam notitiam, attingam: quæ non longiorem disputationem exposcunt.

2 Arist. 7. Metaph. cap. 2. text. 32. causam exemplarem his verbis definit, *illud, in quod respiciens agens operatur*. Ex qua definitione constat non posse dari exemplar, nisi respectu effectus prouenientis à cognoscente, quia tantum cognoscentes potest respicere aliud, quod imitetur. Neque huius causæ effectus dicitur illud, quod non prouenit à cognoscente, & intendente tale exemplar imitari, quia si agenti insit exemplaris cognitio, & casu ab illo fiat effectus, quin per cognitionem exemplaris dirigatur actio, causa exemplari carebit: quia cognitio operationem non dirigens, respectu illius se habet, ac si non esset.

3 Duplex exemplar distinguunt Doctores: vnum internum, & externum aliud: externum exemplar vocant quod ante oculos externè sibi proponit artifex, vt instat illius effectum efformet, verbi gratia, pictor imaginem Regis sibi ante oculos statuit, vt ex illius descriptione Regem depingat; & imaginem aliam similem illi, quam sibi coram oculis obiecit, efficiat. Exemplar internum dicunt auctores, esse similitudinem quandam, quam sibi artifex fingit in intellectu postquam imaginem ad extra positam videt, ad cuius imitationem effectus dirigitur, quæ similitudo, seu idolum manet in mente, postquam exemplar externum ablatum est. Diuisionem hanc apud omnes inuenio, in qua ego maiorem explicationem desidero. Quod enim exemplar illud internum, seu idolum, quod artifex intendit imitari: an cognitio? an obiectum? non cognitio tantum, quia omnes exemplar internum diuidunt in obiectiuum, & formale. Si obiectum, hoc videtur esse obiectum externum, dices esse obiectum externum, non vt externè existens: sed vt existens in intellectu, quod constat, ex eo, quod remaneat in intellectu, etiam si externè auferatur, vel corrumpatur. Esto obiectum externum, vt existens in intellectu: si illud *vt* reduplicet existentiam in intellectu, dicit cognitionem, & conceptum formalem, ex vi cuius existit obiectum in intellectu: si reduplicet rationes formales tenentes se ex parte intellectus, & terminantes cognitionem; hæc sunt ipsissimum obiectum externum, quod per se ipsum formaliter cognitorum terminat. Neque refert manere in cognitione, seu illam terminare, etiam si non existat, quia vt aliquid obiectum externum quodcumque illud sit terminet cognitionem, non requiritur illud physicè existere. Existentia enim, quæ modò non est, modò potest cognitionem terminare, & ita obiectum externum dum non existit, existit potest terminare cognitionem, & esse exemplar, neque aliud ego cognosco exemplar internum à cognitione distinctum. Quapropter diuisionem illam exemplaris obiectiuum in internum, & externum explicio de eodem exemplari externo non extrinsecè denominato cognitione, sine qua influere nequit, quod externum dicitur eidem obiecto externo cognitione denominato, ratione cuius internum dicitur, non quia secundum se internum sit, sed quia per cognitionem denominatur existens in intellectu, cuius hæc in intellectu illi extrinseca existentia est cognitio intellectui intrinseca, ratione cuius obiectum per denominationem illi extrinsecam dicitur intellectui intrinsecum, seu exemplar internum intellectus. Hac ratione obiectum externum dicitur non esse intellectus exemplar, quia neque sufficit existentia intrinseca obiecti in se, sine existentia in intellectu, neque hac posita illum physicè dari necessum est, sed tota exemplaris ratio exemplari externo, seu exemplari quatenus cognito, seu in intellectu existenti tribuitur. Ceterum cum respiciens exemplar externum ex vi illius intendit effectum illi similem producere, non solum concipit imaginem illam, quam videt: sed etiam sibi similem per intellectum proponit, quam ductus cognitione externæ, quam videt, illiusque speciebus adiutus sibi conſpigit, & ideo semel, & iterum inspicit externum exemplar sibi propositum, vt aliud instat

instar illius omnino simile concipiat, quod intendit facere. Quia cum pictor intuens imaginem Caesaris, iterum Caesarem pingit, non intendit facere imaginem, quam videt; illa enim iam supponitur facta, & ab illo fieri nequit; sed aliam: ergo aliam concipit, quam facere intendit, non enim intendit facere id, quod non concepit. Itaque artifex videns exemplar externum, seu imaginem, quam habet pre oculis, concipit imaginem externam propositam iam factam; & simul aliam faciendam, hanc faciendam est, quam tantum intendit facere, & imitari, quia vult suam operationem conformari cum hac operatione, quam instar illius ipse sibi proposuit: externam illam non facere propter rationem iam dictam; sed imitari intendit. Quia cum intendat facere, quam ipse sibi proposuit; & hanc sit similis imagini externae propositae; & instar illius concepta: eo ipso, quod hanc intendat facere, intendit facere imaginem similem illi, quam sibi proposuit: quod est intendere illam imitari. Hanc in creaturis: Deus vero nullum externum exemplar respicit distinctum ab illo, quod intendit facere, quia, cum Deus ad concipiendam perfectam creaturam, quam intendit producere, non mendicat species ab alia creatura simili praecognita, instar cuius illam sibi proponat: sed immediate cognoscat creaturas in se ipsis, vel in sua essentia, tanquam in obiecto formali cognitionis terminatae ad creaturas; ad faciendam hanc creaturam, neque mediate, neque immediate ducitur cognitione alius creaturae, neque alicuius exemplaris creati distincti ab illo, quod intendit facere.

4. Difficultas est: an ratio exemplaris consistat in conceptu obiectiuo, an in formali? P. Vasquez 1. part. disp. 71. c. 2. censet in creaturis exemplar esse conceptum obiectiuum. Consentit Fonseca 1. Metaph. c. 7. quaest. 1. sect. 5. Conimbr. lib. 2. Physic. c. 7. quaest. 3. art. 2. Oppositum tenet P. Suarez, qui exemplar in conceptu formali constituit, loco cit. n. r. Suarium sequitur Rubius tom. 6. q. 2. leue inter utroque dissidium, & forsitan tantum de modo loquendi: rem breuiter compono.

5. Dico primo: ipsa formalis cognitio est, quae immediate dirigit operationem, & potentiam executricem gubernat, & media illa influit exemplar, si hoc in conceptu obiectiuo consistat. Conclusionem hanc nemo, qui rem attentè inspiciat, negabit: quia id tantum potest immediate dirigere subiectum, quod illi formaliter, & intrinsece inheret, sed hoc tantum est cognitio & non obiectum: ergo cognitio est, quae immediate gubernat potentiam executricem ad opus efficiendum, & a qua est regula ab intellectu praecipita, ut iuxta illam fiat effectus.

6. Dico secundò: id, quod agens intendit imitari, est conceptus obiectiuus. Probatur conclusio: opus efficiendum, ut sit iuxta id, quod ex vi exemplaris intenditur, non debet esse simile cognitioni, neque artifex intendit imaginem depingere similem cognitioni, sed obiecto cognito: ergo id, quod intendit imitari est obiectum cognitum, & non cognitio. Quod experientia ipsa compertum est: quia cum pictura similis est obiecto apprehenso, seu prototypo, dicimus factam esse iuxta ideam artificis, & conformem causae exemplari, & hoc tantum examinamus: non verò, an sit similis cognitioni, ex vi cuius imago faciendae, vel iam factae externae propositae erat intellectui: vix enim aliqua similitudo, & certe nulla reperiri potest inter cognitionem, & opus ex vi illius productum. Confirmatur: artifex, cum exemplari ductus externum efficit opus, ut plurimum suam cognitionem non cognoscat: ergo non intendit imitari cognitionem: sed obiectum cognitum, quia non potest intendere imitari id, quod nunquam nouit.

7. Dico tertio: Cognitio, seu conceptus formalis potest aliquo modo dici exemplar, quatenus artifex illam imitatur, non secundum entitatem, sed secundum representationem: ex eo enim, quod artifex sua operatione attingat id obiectum, quod intelligit intellectus sua cognitione, & operatio artificis, quem intentionaliter attingit cognitio, quod est conformari operationem cum cognitione. Sicuti dicimus operationem externam esse conformem legi, non quia sit legi similis, neque quia sit executio ipsius formalis legis: sed quia executio exercita est obiectum, quod respicit legem, realisque positio obiecti, quod lex poni praecipit. Secundum hunc sensum rectè dici potest cognitionem, seu formale obiectum esse

exemplar, quod artifex imitatur modo explicato, ratione cuius cognitio ab aliquibus dicitur exemplar quo, & obiectum exemplar quod. Qui loquendi modus nihil aliud significat, quam obiectum esse a parte rei eo modo, quo illud repraesentat cognitio: quod nullus negat. Neque existimo in alio sensu ab aliquo conceptum formalem exemplar dici posse. Quapropter re attentè inspecta tantum in hac quaestione vocum potest esse contentio: omnes enim rem eandem significant, siue dicant exemplar consistere in conceptu obiectiuo, siue in conceptu formali, quia omnes debent fateri non alio modo conformari operationem cum formali conceptu, nisi quia est exercitium illius, quod cognitio praescribit; quod negare poterit nemo. Neque dammandus est loquendi modus illorum, qui dicunt conceptum formalem esse exemplar, quod operatio externa imitatur: sunt enim alij plures similes in scholis. In eodem enim sensu dicimus opus lege praescriptum esse legi conforme, & conceptum definitionis, & definiti conuerti: quibus dicendi modis non intendimus significare, legem secundum se esse conformem operi, quod praescribit, sed opus praescriptum à me exercitum, v. g. auditionem Missae, conformem esse obiecto legis praecipientis Missam audiendam: & obiectum definitionis, & definiti esse idem in quo conuerti dicuntur conceptus formalis definitionis, & conceptus formalis definiti inter se valde differentes.

Dico quartò: Tunc perfectè operatur artifex, & perfectè influit exemplar eo modo, quo potest, cum idem omnino obiectum, quod mente percipit opere exercet. Probatur conclusio: tunc operatur perfectè artifex iuxta exemplar, quando operatur iuxta intentionem, quam conceptus formalis exemplaris gubernat, quod enim extra illius intentionem sit, non prouenit ab exemplari: ergo tunc operatur artifex perfectè iuxta exemplar, quando exercet id opus, quod intendit: ergo quando exercet idem opus, quod concepit per formalem conceptum exemplaris, qui intentioni obiectum ministrat, in quo ipsa fertur. Confirmatur: id procedit proprie ab exemplari, quod praescribit conceptus: ergo id, quod non praescribit, non procedit ab exemplari: ergo tantum potest dari exemplar respectu operis praecogniti: ergo propriissime operatur artifex exemplari ductus, quando exercet idem opus, quod praecognouit. Quod si non idem, sed aliud simile conficiat opus, simile factum extra intentionem agentis, quasi monstrum procedet ex illo conceptu, in quo consistit exemplar: erit enim praxis quaedam monstruosa respectu illius, ut de cognitione Practica dicebam in Logica, Controuers. 1. Punct. 1. Tradidi hanc conclusionem contra P. Vasquez asserentem non posse exemplar consistere in conceptu eiusdem obiecti apprehensi. Cuius fundamentum erat non potest obiectum apprehensum esse exemplar sui ipsius, quia nihil in se ipsum influere potest. Sed non placet conclusio, propter rationem iam factam, neque argumentum premit. Quia exemplar est causa quaedam intentionalis, & propria sicuti finis: & ita secundum esse apprehensum potest proprio illius influxu, qui improprius influxus est, in se ipsum ut existens influere: sicuti finis, ut intentus influit media intentione in ipsum, ut exercitum.

Dico quintò: In Deo exemplar est obiectiuus conceptus in se idem omnino cum re facta, & formalis cognitio Dei modo supra explicato. Conceptum formalem Dei esse exemplar defendit Vasquez, quod tantum in sensu à nobis explicato verum esse potest. De conceptu obiectiuo conclusionem traditam tenet Scotus 1. dist. 35. q. 1. & alij apud Suarium, & Rubium supra n. 67. utraque pars probatur facile: operatio Dei conformatur cum re, & modo, quem illius cognitio praescribit: ergo operatio Dei eodem modo diuinam cognitionem imitatur, quo artificis creati operatio potest cognitionem artificis imitari. Iam de conceptu obiectiuo id ostendo; si ex aliquo capite conceptus obiectiuus Dei non esset exemplar suae operationis; esset quia idem non potest esse sui ipsius exemplar, quam rationem reddit Vasq. etiam nos impugnauimus, vel quia Dei operatio dependeret à conceptu obiectiuo, seu ab eadè, ut prius cognita, quae ratio nullius est momenti, certum enim est Dei operationem dependere à cognitione, quae deus illam cognoscat, ut possibilem; & hanc cognitionem supponere suum obiectum, scilicet ipsam possibilitatem rei faciendae: quo deficiente obiecto, neque esset scientia, neque fieri posset. Et ita operatio Dei semper supponit possibilitatem ipsius, non physicè, sed obiectiuè, ut dicebam Controuers.

Controu. 7. Punct. 2. in quo nullum est inconueniens, quia hæc dependentia non est propriè dependentia; neque quæcumque sit, est dependentia entitatis intrinsecæ Dei, sed totum operationis creatæ adæquatè distinctæ à Deo.

10 Dubitari solet: an exemplar sit propriè causa; & ad quod genus causæ illius causalitas siue propria, siue impropria reducenda sit? Ad primam partem negatiuè respondi: ad secundam aliqui apud Patrem Suarium n. 7. putant ad genus causæ formalis pertinere. Melius P. Suarez cum aliis plurimis tenet pertinere ad genus causæ efficientis, quia insluit dirigendo mediâ cognitione, qua actio existit moraliter, tanquam à præscribente ipsius executionem.

11 Circa illius causalitatem breuiter dicendum est, non consistere in cognitione ipsâ secundum se, quia hæc sine effectu dari potest, neque in actione physica præcise sumpta, quia indifferens est, ut ab exemplari procedat, & non procedat, neque importare actionem aliquam intermediam, seu distinctam propter rationem immediatè dictam; sed dicere ipsam actionem quatenus directam ex hac cognitione, & factam ex intentione ipsam exequendi illo modo, quo eam cognitio præscribit. Quod importat actionem esse imperatam ab intentione, quam regit illa cognitio, quod dicit coexistentiam actionis cum intentione potente imperare potentia exequutrici opus exequendum.

LIBER TERTIVS PHYSICORVM.

DEFINIVIT Aristoteles lib. 2. naturam: *Principium, & causa motus*, & continuò in eodem lib. huius naturæ causas indagauit. Procedit in hoc tertio libro ad examinandum illud, cuius natura est causa, motum, videlicet, de quo hîc disputat; & quia motus iuxta Aristotelis mentem partibus infinitis constat, agit in hoc lib. de infinito.

CONTROVERSIA XII.

De Actione, Passione & Motu.

MOTVS, vt probabo, ab actione, & passione non distinguitur: neque Aristoteles actionem aliquam agnouit, quæ passio non esset; & ideo indifferenter his semper virtut nominibus actio, & motus. Hac ratione placuit in hoc lib. simul agere de natura actionis, passionis, & motus; in quibus nulla intercedit realis distinctio. Cæterum actio est duplex: vna eductiua; alia creatiua; hæc à motu semper distinguitur, cuius notitia Aristotelem subterfugit, de qua agam Controu. sequenti; vbi illa, quæ specialia sunt actioni creatiue, disquiram. Modò ago de actione, quam nouit Aristoteles, in qua multa sunt communia creatiue actioni, quæ in præfati explicabo.

PVNCTVM PRIMVM.

Quid sit actio, & passio, illarumque distinctio ab agente, passio, & termino?

1 **A**ristoteles lib. 3. text. 22. definit actionem: *Actus huius in hoc*, hoc est actus actiui in passum. Particula *actus*, importat rationem genericam. Per particulam *actiui* differt definitum ab aliis formis, quæ actiones non sunt; sed adhuc conuenit cum creatione, à qua differet per illam particulam *in hoc*. Passionem definit: *Actus huius ab hoc*, hoc est passio ab agente, dicitur actus passio, quia est, per quod illius exercetur virtus, & per quod ad actum reducitur illius passiuæ virtus, dicitur, *ab hoc*, quia omnis receptio semper est ab aliquo principio, sicuti omnis actiua formæ inductio semper est in aliquod subiectum. Definiri etiam solet actio, *actus actiui, quia tale est*, & passio: *actus passiuus, quia tale est*, nomen actus loco generis ponitur in definitione, reliqua propriam differentiam actionis, & pas-

sionis important, id enim, per quod actiuum suam virtutem exercet, dicitur actus actiui, quia actiuum est, id est, id quod actuat, seu ad actum secundum reducit suam actiuam virtutem, & ita rectè definitur actio, cuius formale est reducere ad actum secundum, actum primum potentia operatiue per actum actiui vt actiuum est, & similiter passio, cuius formale constitutum est reducere ad actum secundum virtutem passiuam per actum illius, cuius est constituere in actuali exercitio potentiam, quam in actu primo supponit. Cæterum prædicta definitio non tantum comprehendit actionem eductiuam, sed etiam creatiuam, utrique enim commune est esse actum actiui quatenus actiuum est, quapropter prior definitio adducenda est ad explicandam naturam actionis eductiue, vt distinctæ ab actione creatiua.

2 Ex hoc infero actionem, & passionem ex suo conceptu dicere distinctionem à principio effectiui, & passiuo, quia utraque dicit dimanare ab vno & esse in alio, sed nihil potest realiter à se ipso dimanare, neque esse in seipso: ergo non potest actio, & passio esse idem cum illo à quo dimanat, & cum illo in quo recipiatur: ergo non potest non distingui à subiecto, & passio. Neque potest dici posse per intellectum concipi emanationem eiusdem à se ipso, & in se ipsum, hæc enim emanatio sic concepta purum erit figmentum, quia realiter & à parte rei repugnat, & tantum habet esse obiectiue in intellectu: formaliter vero actionis, seu id, per quod actio, seu passio formaliter constituitur, debet esse quid reale, & non fictum, quia nulla entitas realis potest habere constitutum purè fictum, sed illud reale debet habere, ac proinde hæc emanatio per intellectum concepta sine distinctione eiusdem à principio actiuo, & passiuo nullatenus posset pertinere ad constitutum formale actionis, aut passionis, neque ad rem est.

3 Specialius probò distinctionem actionis à principio: In primis probò distingui à principio increato, & postea ad creatum procedam. Omnipotentia, & omnia prædicta Dei, & quidquid est Deo intrinsecum, est ab æterno; sed nulla actio, ex vi cuius effectus producitur, fuit ab æterno: ergo omnis actio distinguitur ab omni intrinsecò Dei. Maiorem sancit fides; consequentiam illationis vis: minorem probò: omnes effectus ad extra producti sunt in tempore: ergo nulla actio fuit ab æterno: antecedens est fide firmum, consequentiam ostendo: implicat esse